

KATSAUKSET

Varhaiskasvatustutkimuksen kaksi vuosikymmentä: tieteenalat, kysymyksenasettelut ja metodit

Maarit Alasuutari & Raija Raittila

Johdanto

Varhaiskasvatus on tullut yhteiskunnan palveluna yleisesti tutuksi viime aikoina poliittisen keskustelun kautta. Varhaiskasvatus käsite otettiin Suomessa käyttöön Varhaiskasvatuksen koulutuskomitean mietinnön (KM 1974:15) myötä. Tämän jälkeen varhaiskasvatuksesta tuli myös lastentarhanopettajakoulutuksen pääoppiaine, kun aiempia oppisisältöjä yhdistettiin varhaiskasvatuksen kokonaisuudeksi. (Husa & Kinos 2001, 19.) Oppiaineena varhaiskasvatus on monitieteinen, joskin sen juuret ovat vahvasti kytköksissä kehityspsykologiaan (Karila, Kinos, Niiranen & Virtanen 2003, 125–126). Karila ym. (2003) ovat analysoineet lastentarhanopettajakoulutusten opetussuunnitelmia ja huomauttaneet, että analyysin kautta syntyvä kuva varhaiskasvatuksen määritelmästä ei ole selkeä. Määrittely syntyy opetussuunnitelmissa varhaiskasvatuksen opintojen kokonaisuuteen kirjatuihin erillisistä kursseista ja niiden tavoitekuvauksista. Nämä määrittelyt ovat edelleen sidoksissa historialliseen kehitykseen ja koulutuksen murroskohtiin. Yksi niistä sijoittui vuoteen 1995, kun lastentarhanopettajakoulutus siirrettiin yliopistoihin ja varhaiskasvatuksesta tuli akateeminen oppiaine. Lastentarhanopettajan tutkinto muutettiin kasvatustieteen kandidaatin tutkinnoksi ja samalla luotiin varhaiskasvatuksen maisterikoulutus. (Husa & Kinos 2001, 19–20.) Myös vuonna 2005 koettiin murros, kun Jyväskylän yliopisto sai varhaiskasvatustieteen pääaineoikeuden (Opetusministeriön asetus yliopistojen koulutusvastuun täsmentämisestä 568/2005).

Koulutuksen akatemisoitumisen voi olettaa heijastuvan alan tutkimukseen. Husa ja Kinos (2003, 23–40) ovat jakaneet varhaiskasvatuksen tutkimuksen kolmeen historialliseen vaiheeseen. Ensimmäinen vaihe käsittää ennen 1970-lukua tehdyn tutkimuksen, jota on määrällisesti vähän ja jota luonnehditaan varsin sosiologiseksi. Toisen vaiheen tutkimus 1970- ja 1980-luvuilla kohdistui aluksi esiopetukseen, mutta laajeni sitten päivähoitoon. Päivähoitolain tultua voimaan vuonna 1973 haluttiin nopeasti laajenevan järjestelmän kehittämisen tueksi tutkimusta. Opinnäytetöiden ja esiopetuskokeilujen tutkimuksen lisäksi toteutettiin useita laajoja tutkimus- ja kehittämishankkeita. Varhaislapsuuden ja -kasvatuksen tutkimustoimikunnan mietinnön (KM 1989:28) seurauksena syntyi Suomen Akatemian Lapsitutkimusohjelma vuosina 1992–1995, Ebeneser-säätiön Lapsuuden ja varhaiskasvatuksen instituutin tutkimusohjelma vuonna 1994 sekä Lapsuuden, varhaiskasvatuksen ja -kehityksen tutkijakouluohjelma vuosina 1994–1998. Tämän vaiheen aikana tapahtui tutkimuksen monitieteistyminen. Kolmatta vaihetta Husa ja Kinos (2003, 28–30) kutsuvat kas-

vatustieteellistymisen kaudeksi. He pohtivat, miten varhaiskasvatuksen aiempi hallinnonala (sosiaalihalitus), eristyneisyys muista tieteistä ja monitieteisyyden painolasti ovat jarruttaneet oman tieteenalan kehittymistä. Silti he totesivat jo vuonna 2003, että varhaiskasvatus voidaan määritellä sekä tutkimusalaksi että tieteenalaksi.

Tässä katsauksessa paneudumme siihen, mitä varhaiskasvatuksen tutkimus on nykyisin ja miten se on muuttunut viime vuosikymmeninä. Haemme vastauksia näihin kysymyksiin erittelemällä Suomessa julkaistua varhaiskasvatukseen kiinnittyvää tutkimusta viimeisen 20 vuoden ajalta. Analyysissä tarkastelemme, mille tieteenaloille tutkimus sijoittuu, millaisiin kysymyksenasetteluihin se painottuu ja millaisia metodologisia lähestymistapoja siinä on käytetty. Seuraavaksi esittelemme analyysimme kohteena olevat tutkimukset. Tämän jälkeen on vuorossa itse analyysiosa, joka koostuu kahdesta erillisestä kokonaisuudesta. Katsauksen lopuksi pohdimme kokoavasti varhaiskasvatuksen tutkimuksen kehityssuuntia.

Suomalaiset väitöskirjat ja tutkimusartikkelit

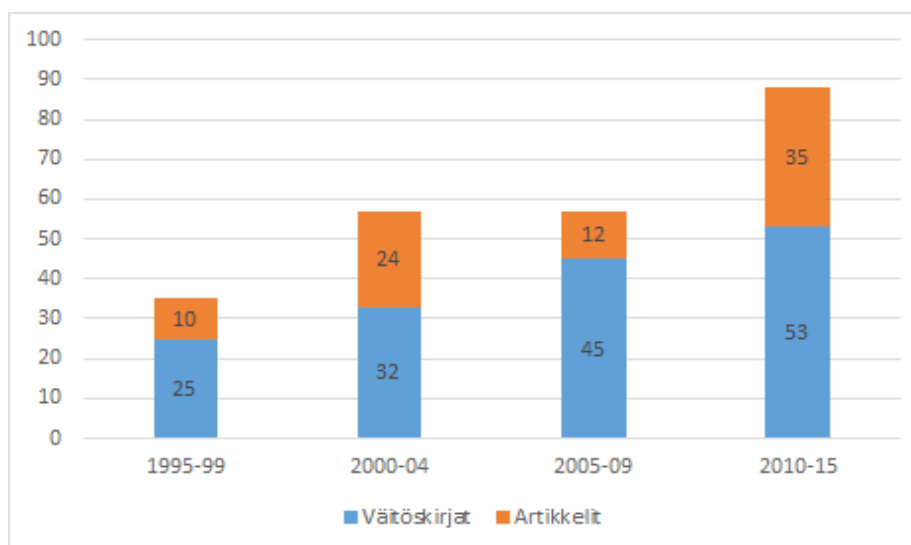
Haemme katsauksessamme vastauksia edellä esitettyihin kysymyksiin analysoimalla vuosina 1995–2015 suomalaisissa yliopistoissa julkaistuja väitöskirjoja ja suomenkielisiä tieteellisissä aikakauslehdissä julkaistuja artikkeleita. Aineiston valinnan ensimmäisenä kriteerinä olivat asiasanat. Niihin tuli sisältyä ainakin yksi seuraavista termeistä: päivähoito, varhaiskasvatus ja esiopetus. Tällä perusteella väitöskirjoja löytyi yhteensä 155 kappaletta. Niihin sisältyy suomen-, ruotsin- ja englanninkielisiä julkaisuja. Vaikka tässä tarkastelussa emme keskity julkaisukieltä koskeviin kysymyksiin, voi todeta, että varhaiskasvatusta käsittelevissä väitöskirjoissa näkyy englanninkielisten julkaisujen osuuden kasvu tämän vuosikymmenen aikana, kuten monella muullakin tutkimusalalla.

Artikkelihaku tehtiin suomalaisia tieteellisiä lehtiartikkeleita sisältävästä Elektra-tietokannasta sekä julkaisuista Janus, NMI-Bulletin sekä Varhaiskasvatuksen tiedelehti [1]. Artikkeleissa tarkoituksemme oli keskittyä julkaisuihin, jotka esittelevät jonkin empiirisen tutkimuksen. Hakumme tuotti kuitenkin myös kolme varhaiskasvatuksen tutkimuksen teoriasta keskustelevaa vertaisarvioitua artikkelia, jotka sisällytimme aineistoomme. Lisäksi haku tuotti useita väitöksiin liittyviä lektiota. Ne rajasimme tarkastelumme ulkopuolelle, koska niiden tematiikka tulee esiin itse väitöskirjojen erittelyssä. Vaikka ensivaiheessa otimme lähtökohdaksemme vain vertaisarvioitujen julkaisujen tarkastelun, jouduimme toteamaan, että käytännössä tätä kriteeriä oli vaikea noudattaa. Tieteelliset jouliaalit eivät näet aiemmin välttämättä selvästi ilmaiseet, mitkä julkaisuista ovat vertaisarvioituja. Lisäksi osa niistä julkaisee (lähes) artikkelimittaisia ”katsauksia” tai ”avauksia”, jotka voivat olla empiirisen tutkimuksen raportteja. Päätimme ottaa myös tämänkaltaisista julkaisukategorioista empiiriset tutkimusraportit tarkastelumme mukaan. Näin ollen tarkastelumme sisältävien artikkelien valintakriteereiksi muodostui mainitsemiemme asiansanojen lisäksi vertaisarviointi tai artikkelimuotoinen empiirisen analyysin raportointi. Näillä kriteereillä haku tuotti yhteensä 81 artikkelia.

Yhteensä analyysimme kohteena on siis 236 varhaiskasvatukseen ja päivähoitoon liittyvää julkaisua, jotka ovat ilmestyneet vuosina 1995–2015. Näistä olemme eritelleet ensinnäkin, millainen on ollut julkaisujen määrällinen kehitys tarkastelujakson aikana. Olemme myös tarkastelleet, millaisiin kysymyksiin ja teemoihin tutkimukset keskittyvät. Lisäksi olemme eritelleet, sijoittuvatko julkaisut metodologisten lähtökohtiensa osalta lähinnä kvantitatiiviseen vai kvalitatiiviseen tutkimusperinteeseen.

Julkaisujen määrällinen muutos ja teemat

Julkaisujen määrällisiä muutoksia tutkiessamme jaoinme tarkastelujakson neljään ajanjaksoon, joista kolme ensimmäistä ovat viiden vuoden jaksoja ja viimeinen, vuosina 2010–2015, kuusivuotiskakso. Kuten kuvioista 1 näkyy, ensimmäisen viisivuotiskakson aikana 1995–1999 ilmestyi 25 väitöskirjaa. Kymmenen vuotta myöhemmin, vuosina 2005–2009, niitä julkaistiin jo liki kaksinkertainen määrä (45). Ottaen huomioon, että viimeinen tarkastelujakso vuodesta 2010 eteenpäin on kuuden vuoden mittainen, ei väitöskirjojen määrän voi enää tänä aikana sanoa lisääntyneen aiemmasta, vaikka niitä tuona aikana ilmestyi yhteensä 53. Varhaiskasvatukseen liittyvien väitöskirjojen lukumäärä lisääntyi siis vuoteen 2005 asti ja näyttää sen jälkeen vakiintuneen. Toki vuosittain ilmestyneiden väitöskirjojen määrässä on vaihtelua. Vuosina 2005–2009 ja 2010–2015 vaihteluväli on ollut viidestä kolmeentoista tai neljääntoista väitöskirjaan vuodessa.

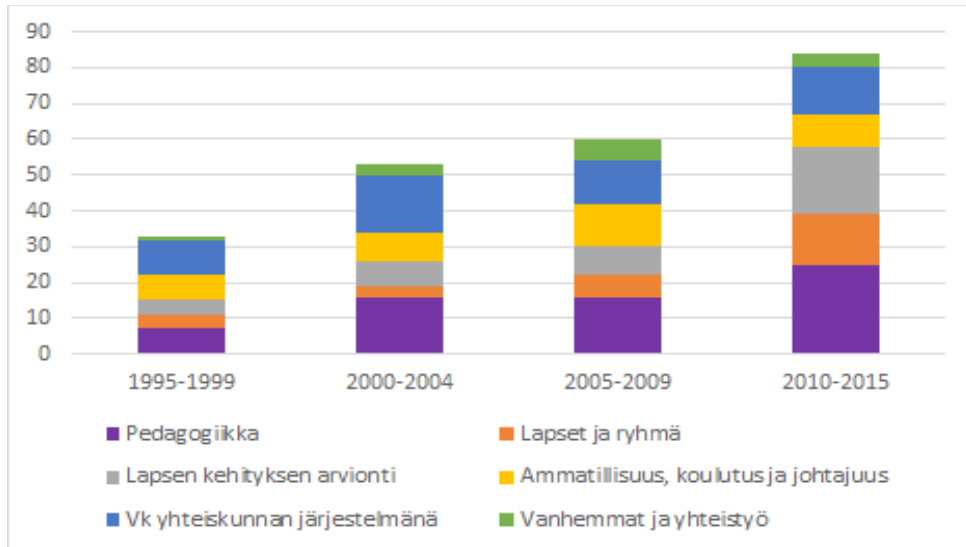

Kuvio 1. Varhaiskasvatukseen liittyvien väitöskirjojen ja artikkelien määrät 1995–2015.

Artikkelien lukumäärän kehityksestä voi todeta periaatteessa saman ilmiön kuin väitöskirjojen kohdalla: ensimmäiseen viisivuotiskaksoon verrattuna viime vuosien artikkelimäärät ovat huomattavasti suuremmat. Kun vuosina 1995–1999 artikkeleita ilmestyi 10, julkaistiin niitä viimeisen kuuden vuoden aikana 35. Lisäksi ensimmäisen viisivuotiskakson artikkelit kasautuvat suhteellisen pienelle kirjoittajajoukolle, mutta 2010-luvulle tultaessa kirjoittajajoukko on laajentunut selvästi. On kuitenkin huomattava, että julkaistujen artikkelien määrä on vaihdellut selvästi eri viisivuotiskaksoina, eikä niiden määrän kehitys ole ollut samalla tavalla lineaarista kuin väitöskirjojen. Tämä seikka on sinänsä mielenkiintoinen, mutta sen selittäminen vaatisi tarkempaa analyysiä kuin tässä katsauksessa on mahdollista tehdä.

Viimeisen parinkymmenen vuoden aikana varhaiskasvatukseen kysymykset näyttävät siis kiinnostaneen tutkijoita enenevässä määrin. Samalla tutkimuksen teema-alueissa on tapahtunut vähintäänkin painotuseroja. Analyysissä olemme eritelleet väitöskirjojen ja artikkelien tutkimuskohteita ja -kysymyksiä ja teemoitelleet ne seuraaviin luokkiin: 1) pedagogiikka, 2) lapset ja lapsiryhmät, 3) lapsen kehityksen ja oppimisen arvioiminen, 4) ammatillisuus, koulutus ja johtaminen, 5) varhaiskasvatus yhteiskunnan järjestelmänä ja

palveluna, 6) vanhemmat ja yhteistyö sekä 7) varhaiskasvatus tieteenä. Kuviossa 2 esiteään, miten näiden teemojen osuudet ovat vaihdelleet viisivuotiskausittain 1995–2015 (viimeinen kausi on kuusi vuotta). Varhaiskasvatus tieteenä -teemaa ei esitetä taulukossa, koska se käsittää yhteensä vain kolme julkaisua, jotka kaikki sijoittuvat eri ajanjaksoille.

Kuvio 2. Varhaiskasvatukseen liittyvien väitöskirjojen ja artikkelien tutkimusteemat 1995–2015

Kuten kuvioista 2 näkyy, tarkastelujakson aikana ennen kaikkea kolmen teema-alueen tutkimus on lisääntynyt tasaisesti: ne ovat pedagogiikan tutkimus, lapsiin ja lapsiryhmiin liittyvä tutkimus sekä lapsen kehitystä ja oppimista arvioiva tutkimus. Pedagogiikka on teema-alueista eniten edustettuna varhaiskasvatusta koskevassa tutkimuksessa ja sen ”valtavirtaa” viimeisen kymmenen vuoden ajan. Pedagogiikkaan kuuluvissa julkaisuissa ovat keskiössä monenlaiset opettamisen ja kasvattamisen kysymykset. Tutkimuksissa tarkastellaan esimerkiksi päiväkodin oppimisympäristöjä, opetussuunnitelmia ja erityisiä pedagogisia menetelmiä, kuten draamaa ja kielikylpyä. Osassa tutkimuksia ovat keskeisellä sijalla myös aikuisen ja lapsen vuorovaikutus sekä lapsilähtöinen pedagogiikka. Lisäksi tutkimuksen kohteena ovat muun muassa erityispedagogiikan käytännöt.

Toinen vahvasti edustettu tutkimusteema on lapsen kehityksen ja oppimisen arviointi. Se on ollut osa varhaiskasvatuksen tutkimusta koko tarkastelujakson ajan, mutta kiinnostus tähän tutkimusalueeseen on myös selvästi vahvistunut, kun sitä tarkastellaan suhteessa julkaisujen kokonaismäärään eri aikoina. Kun vuosina 1995–1999 julkaistiin neljä tälle alueelle sijoittuvaa tutkimusta, oli tutkimusten lukumäärä vuosina 2010–2015 jo 19. Viimeksi mainittuna ajanjaksona tämän teema-alueen tarkastelut lisääntyivät erityisesti tieteellisissä artikkeleissa. Varhaiskasvatukseen liittyvissä lapsen kehityksen ja oppimisen tutkimuksissa kiinnostus kohdistuu useimmiten kielen kehityksen tai lukemisen valmiuksien kehittymiseen, mutta myös matematiikan oppimisvalmiuksia on tarkasteltu melko monessa julkaisuissa. Sosioemotionaaliseen kehitykseen keskittyviä tutkimuksia on jonkin verran, mutta selvästi vähemmän kuin edellä mainittuja tarkasteluja. Osassa julkaisuista on kyse interventiotutkimuksista ja osassa taas selvitetään varhaiskasvatuksen ja lapsen kehityksen yhteyksiä.

Kolmas, erityisesti 2010-luvulla vahvan sijan varhaiskasvatuksen tutkimuksissa saavuttanut teema-alue ovat lapsen näkökulmaan sekä lapsiryhmään ja vertaissuhteisiin keskittyvät julkaisut. Kiinnostuksen lisääntyminen teema-alueeseen näkyy sekä julkaistujen väitöskirjojen että artikkelien määrässä. Teema-alueen tutkimukset käsittelevät esimerkiksi lapsen asemaa ryhmässä, lapsen arkea, lasten osallisuutta ja hyvinvointia sekä lasten ja ympäristön kohtaamista.

Edellä mainitut kolme teema-alueetta muodostavat pääosan viimeaikaisesta varhaiskasvatukseen liittyvästä tutkimuksesta. Niiden tavoin ammatillisuuteen, varhaiskasvatuksen koulutukseen ja johtajuuteen liittyvillä tarkasteluilla on ollut koko tarkastelujakson ajan vakaa asema varhaiskasvatusta käsittelevien tutkimusten joukossa. Suhteessa julkaisujen kokonaismäärään niiden osuus on kuitenkin hieman pienentynyt viimeisen kuuden vuoden aikana, kun tutkimuksen määrä on muuten selvästi kasvanut. Tämän teema-alueen tutkimukset liittyvät ennen kaikkea päiväkotikontekstiin ja tarkastelevat usein johtajuuden kysymyksiä, kasvattajien asiantuntijuutta ja sen kehittymistä sekä päiväkotien työyhteisöjä. Jotkut julkaisut keskittyvät myös varhaiskasvattajien tai muiden varhaiskasvatuspalveluissa työskentelevien koulutuksen kysymyksiin.

Viides, määrällisesti kohtalaisen merkittävältä näyttävä teema-alue on varhaiskasvatus yhteiskunnallisena järjestelmänä. Samalla se on kuitenkin erottamistamme teemoista kaikkein heterogeenisin. Sen piiriin olemme luokitelleet julkaisut, jotka keskittyvät esimerkiksi seuraaviin teemoihin: sosiaalipalvelut, perhepolitiikka ja sosiaaliturva; talous ja hallinto; esiopetusjärjestelmä; dokumenttiaineistoihin perustuvat tarkastelut (esimerkiksi varhaiskasvatuksen laatua ja lapsi- ja perhekäsitystä erittelevät tutkimukset) sekä historialliset tutkimukset (esimerkiksi varhaiskasvatuksen aatehistoria ja järjestelmän kehittyminen eri aikoina). Tutkimuksissa on siten mukana sekä yhteiskuntapoliittisia että kasvatustieteellisiä tarkasteluja, mikä näkyy muun muassa siinä, että yli puolet (13/19) tämän ryhmän artikkeleista on julkaistu muissa kuin kasvatustieteellisissä tiedelehdissä (esimerkiksi Yhteiskuntapolitiikka, Hallinnon tutkimus, Janus, Lakimies). Väitöskirjoissa taas näkyy selvästi varhaiskasvatusta koskevan yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen väheneminen. Kun vuosina 1995–1999 viisi kahdeksasta tähän teema-alueeseen kuuluvasta väitöskirjasta oli julkaistu yhteiskuntatieteissä, oli vastaava suhde vuosina 2010–2015 yksi kahdeksasta. Tutkimusaiheissa tämä tarkoittaa sitä, että väitöskirjoista käytännössä katoavat tarkastelut, jotka erittelisivät päivähoito- ja varhaiskasvatusjärjestelmää osana yhteiskunnan palvelukokonaisuutta. Niiden tilalle tulevat sen sijaan kasvatustieteiden piirissä tehdyt yhteiskunnallisesti orientoituneet tutkimukset, joissa painottuvat varhaiskasvatusjärjestelmän sisäiset kysymykset ja historialliset aiheet. Yhteiskuntatieteissä taas 2010-luvulla julkaistut väitöskirjat sijoittuvat ensi sijassa lapsuuden sosiologian alueelle ja keskittyvät teema-alueelle lapset ja lapsiryhmä.

Tutkimusten kuudes teema-alue, vanhemmat ja yhteistyö, on volyymiltään pieni. Tämän ryhmän tutkimuksia on ilmestynyt vuodesta 2000 lähtien yhteensä 13. Tutkimuksissa kiinnostuksen kohteena ovat olleet vanhempien kasvatuskäsitteet sekä kodin ja varhaiskasvatuspalvelujen yhteistyö molempien osapuolten näkökulmasta.

Metodologiset lähestymistavat

Kun varhaiskasvatukseen kytkeytyviä väitöskirjoja ja artikkeleja tarkastellaan metodologian osalta ulottuvuuksilla kvalitatiivinen ja kvantitatiivinen, voidaan todeta valtaosan (yli 80 %) niistä sijoittuvan ensin mainittuun ryhmään. Kvalitatiivisissa tutkimuksissa on käytetty monenlaisia lähestymistapoja ja aineistoja, mutta niistä on myös eriteltävissä tyypilli-

simppliä menetelmällisiä valintoja. Ensinnäkin kvalitatiivisissa tutkimuksissa keskeisellä sijalla ovat erilaiset tekstien sisällön- ja diskurssianalyttiset tarkastelut. Ne ovat pääasiallisina menetelminä liki 15 prosentissa kvalitatiivisista tutkimuksista. Kuten olettaa voi, aineistona ovat tällöin joko valmiit dokumentit, tutkimusta varten tuotetut haastattelut tai kirjalliset tekstit sekä luonnollisten tilanteiden taltiointi. Valmiit dokumentit käsittävät esimerkiksi varhaiskasvatussuunnitelmia, koulutusten opetussuunnitelmia, oppimateriaaleja, muita hallintotekstejä, tutkimustekstejä sekä eduskunnan keskusteluja ja mediatekstejä. Haastatteluja taas on tehty niin varhaiskasvatuksen henkilöstön, vanhempien kuin lastenkin kanssa. Edellä mainittujen analyttisten otteiden lisäksi tekstejä tarkastellaan joissain tutkimuksissa fenomenologisella tai fenomenografisella otteella tai käyttäen grounded theory-lähestymistapaa. Luonnollisten tilanteiden tallennukset viittaavat erilaisiin varhaiskasvatuksen arjen tilanteiden videointeihin, joissa kiinnostuksen kohteena voi olla esimerkiksi aikuisen ja lapsen vuorovaikutus.

Tekstiaineistoja käyttävät myös historialliset tutkimukset, joissa eritellään varhaiskasvatuksen järjestämistä ja toimintaa sen yli vuosisataisen historian aikana. Näitä laadullisista tutkimuksista on liki 10 prosenttia. Tutkimuksissa aineistona on käytetty varhaiskasvatusjärjestelmään liittyviä viranomaisasiakirjoja, kuten komiteamietintöjä, lausuntoja, työryhmien muistioita ja opetussuunnitelmia sekä aikalaismuistiinpanoja.

Yksi tyypillinen lähestymistapa kvalitatiivisia menetelmiä soveltavissa tutkimuksissa on etnografia ja sen kaltaiset menetelmät (noin 10 %). Osassa tutkimuksista tekijät raportoivat selkeästi käyttäneensä etnografista otetta, osassa puhutaan väljemmin havainnointi- ja haastatteluaineistojen käyttämisestä. Etnografisissa tutkimuksissa on tyypillisesti havainnoitu varhaiskasvatuksen arjen toimintaa ja sen lisäksi tuotettu aineistoa haastattelujen, kyselyiden tai joidenkin mittareiden avulla. Näissä tutkimuksissa on raportoitu lapsiryhmän ja lasten toiminnan ilmiöitä, mutta niissä on myös voitu keskittyä oppimisympäristön laadun ja pedagogisen toiminnan yhteyksiin, pedagogiikan kehittämiseen tai päiväkodin johtajuuteen. Etnografian kaltaisia piirteitä voidaan ajatella olevan myös toimintatutkimuksissa ja kasvatustyön kehittämiseen fokuoituissa tarkasteluissa. Niitä on muutamia erityisesti väitöskirjojen joukossa. Väitöskirjojen osalta on myös hyvä huomata, että niistä löytyy yli kymmenen tutkimusta, joissa käytetään useanlaisia kvalitatiivisia menetelmiä.

Kvantitatiivisia menetelmiä soveltavia tutkimuksia löytyy sekä väitöskirjoista että artikkeleista suhteessa yhtä paljon. Tämän ryhmän voi jakaa kahteen osaan sen mukaan, millaista aineistoa on analysoitu. Yli kolmasosa näistä tutkimuksista käyttää isoja kansallisia tilastoaineistoja tai itse kerättyjä suurehkoja kyselyaineistoja ja niistä tehtyjä analyyssejä. Esimerkkejä tällaisista aineistoista ovat laajat lasten oppimisen seurantatutkimukset, päivähoiton tarveanalyysit ja perhepoliittisiin uudistuksiin liittyvät mielipidetutkimukset. Toisen pääryhmän tilastollisia menetelmiä hyödyntävissä tutkimuksissa muodostavat erilaiset lapsiin ja varhaiskasvatuksen järjestämiseen liittyvät interventiot ja niiden seurantatutkimukset. Useimmissa näistä on kyse oppimisympäristön ja lasten kehityksen ja oppimisen yhteyden tutkimisesta. Aineistonkeruu on näissä tutkimuksissa voinut olla hyvin monipuolista, esimerkiksi strukturoituja havainnoiteja, melutason mittauksia, oppimisympäristön arviointimittareita sekä lasten leikkikäyttäytymisen ja erilaisten taitoalueiden arviointeja.

Lopuksi on huomattava, että erityisesti väitöskirjoissa on joitain tutkimuksia (4 kpl), jotka soveltavat sekä kvantitatiivisia että kvalitatiivisia tutkimusmenetelmiä. Artikkelimateriaalissa taas voi erottaa kirjoitukset (11 kpl), jotka eivät perustu suoraan empiiriseen tutkimukseen. Osa näistä kokoaa review-tyyppisesti tehdyn tutkimuksen antia ilman empiirisen tutkimuksen avaamista. Näitä artikkeleita voisi luonnehtia varhaiskasvatukseen liittyvien teoreettisten näkökulmien kehittelyksi, joissa käsiteltävinä ilmiöinä ovat muun muassa var-

haiskasvatus tieteenä, varhaiskasvatustyön teoreettinen tuki, lapsilähtöisyys ja varhaiskasvatus tuottavuuden ja talouden näkökulmista.

Varhaiskasvatus tutkimuksen kohteena ja tieteenalana

Tämän katsauksen lähtökohtana olivat suomalaiset tieteelliset artikkelit ja väitöskirjat, joissa esiintyy asiasanana varhaiskasvatus, päivähoito tai esiopetus. Näin ollen tarkastelua ei rajattu tieteenalan tai oppiaineen mukaan. Tulokset osoittivat, että varhaiskasvatusta koskeva tutkimus on määrällisesti lisääntynyt tarkastellun 20 vuoden aikana. Tätä ei sinänsä voi pitää yllättävänä, sillä sama seikka koskee montaa muutakin tutkimusalaa. Tutkimuksen määrällinen kasvu liittyy muun muassa tohtorintutkintojen lisääntymiseen, josta on kannettu huolta julkisessa keskustelussa. Tutkimuksen määrän lisääntymistä ei kuitenkaan voi pitää myöskään erillisenä siitä, että varhaiskasvatuksesta tuli akateeminen oppiaine vuonna 1995 omine professuureineen ja tutkijakoulutuksineen. Artikkelin tuloksissa tätä heijastaa todennäköisesti myös väitöskirjojen osalta havaittu varhaiskasvatukseen liittyvän yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen osuuden väheneminen ja kasvatustieteellisen tutkimuksen osuuden vahvistuminen. Käytännössä varhaiskasvatuksen tutkimus sijoittuu tätä nykyä vahvasti kasvatustieteellisiin tiedekuntiin.

Kasvatustieteellisen varhaiskasvatuksen tutkimuksen vahvistuminen näkyi myös aineistossamme tutkimuskohteiden ja -teemojen valinnassa. Julkaisuissa kohde rajautui pääosin päiväkotien todellisuuteen ja tutkimus keskittyi ennen kaikkea pedagogiikkaan, lasten kehitykseen ja oppimiseen sekä lasten toimintaan. Samalla tutkimuskohteena olivat usein lapset, ammattilaiset ja varhaiskasvatuksen käytännöt. Julkaisujemme luoma kuva varhaiskasvatuksen tutkimuskohteesta näyttää osin vastaavan Hujalan (2007, 52) esittämää tulkintaa, jonka mukaan varhaiskasvatustiede tutkii pienten lasten (0–8-vuotiaat) kasvatustapahtumaa lasten erityisyyden näkökulmasta ja siihen liittyviä yhteistyökysymyksiä sekä kasvuympäristöjä. Tarkastelemisemme julkaisuissa yhteistyökysymysten tutkimukset olivat kuitenkin niukasti edustettuna. Tämä on mielenkiintoista, kun ajatellaan esimerkiksi kodin ja varhaiskasvatuksen yhteistyötä, jota on painotettu käytännön työssä kautta vuosikymmenten. Lisäksi oppimisympäristöjen rajautuminen päiväkotiin sulkee ulkopuolelleen esimerkiksi palveluja, jotka virallisesti lasketaan mukaan varhaiskasvatuspalveluihin, esimerkiksi perhepäivähoidon. Tämän myötä varhaiskasvatuksen tutkimuskohteeksi tulkitaan kasvatustapahtuma, joka toteutuu ensisijaisesti lapsen ja (pitkälle) koulutetun kasvattajan välillä suhteellisen tarkasti rajatussa kasvatusympäristössä.

Vaikka varhaiskasvatuksen ytimen voi ajatella olevan kasvatustapahtuma, on varhaiskasvatus mitä suurimmassa määrin yhteiskunnallinen ja kulttuurinen ilmiö. (Karila ym. 2001, 16–17, 20.) Yhteiskunnallisena järjestelmänä varhaiskasvatus on sidoksissa niin ideologisiin, poliittisiin kuin taloudellisiin kysymyksiin. Tutkituissa julkaisuissa varhaiskasvatuksen kulttuuriset ja ideologiset näkökulmat olivat tarkastelun kohteena esimerkiksi osassa historiasuuntautuneista tutkimuksista tai vaikkapa lapsi-, perhe- tai kasvatuskäsityksiin keskittyvissä tutkimuksissa. Tulokset kuitenkin osoittivat, että järjestelmä- ja politiikkaorientoitunut varhaiskasvatuksen tutkimus on suhteessa tutkimuksen kokonaisvolyyymiin jäänyt vähäiseksi viimeisen kymmenen vuoden aikana etenkin väitöskirjoissa. Niissä varhaiskasvatuksen kysymyksiä käsittelevä yhteiskuntatieteellinen tutkimus on vähentynyt ja siirtynyt lapsuuden sosiologian mikrotason tarkasteluihin. Kasvatustieteellisiin väitöskirjoihin ei ole samalla kehittynyt ”varhaiskasvatuspolitiikan” tutkimusta. Analysoidussa artikkelimateriaalissa muiden tieteenalojen tutkimus ja varhaiskasvatuksen monitieteiset tarkastelut olivat kuitenkin hieman tavallisempia. Monitieteisyydellä viitataan tarkasteluihin, jos-

sa tiettyä tutkimusaluetta lähestytään eri alojen kysymyksenasetteluista, menetelmistä ja teoreettisista lähtökohdista käsin (Mikkeli & Pakkasvirta 2007, 64). Monitieteisyys toteutui tarkastelluissa tutkimuksissa kuitenkin lähinnä eri tieteenalojen julkaisujen koontina, kuten tässä katsauksessa on koottu eri tutkimuksia. Monitieteisyyttä ei ilmennyt yksittäisten tutkimusten tai tutkimushankkeiden sisällä. Tutkimuksessa ei tullut ilmi syvällistä tieteidenvälisyyttä niin, että tutkijaryhmässä rikottaisiin tiederajoja tai lähestymistapoja yhdistettäisiin uudella tavalla. Näin tutkimuksessa ei näyttänyt myöskään toteutuvan poikkeittieteellisyys, jossa tavoitteena olisi tieteiden välisellä yhteistyöllä uuden teoreettisen viitekehyksen luominen ja oman erityistieteen aseman rakentaminen. (Mikkeli & Pakkasvirta 2007, 63–69.) Tämä prosessi näyttää siis varhaiskasvatustieteen osalta olevan vasta tulolla.

Metodisesti tarkastellut tutkimukset tuottavat kuvan hyvin monia metodeja hyödyntävästä varhaiskasvatuksen tutkimuksesta ja varhaiskasvatustieteestä, jossa kuitenkin vallitsevana ovat kvalitatiiviset tapaustutkimukset. Kvantitatiivinen tutkimus jakaantuu interventiotutkimuksiin ja isoja aineistoja hyödyntäviin seurantatutkimuksiin (lasten oppimisen ja kehityksen arviointi) sekä varhaiskasvatusjärjestelmän yhteiskunnallisiin analyyseihin, joissa aineistoina ovat tilastot tai kansalliset isot kyselyaineistot. Viimeksi mainittu tosin koskee erityisesti 1990-luvun lopun ja 2000-luvun taitteen tutkimusta. Kvalitatiivisissa tutkimuksissa vahvalla sijalla ovat sisällönanalyttiset ja diskursiiviset tekstintutkimukset. Lisäksi omaleimaisena voidaan pitää sitä, että tutkimuksissa on jonkin verran kehitelty sellaisia metodisia lähestymistapoja, joilla varhaiskasvatusikäiset lapset voivat itse olla mukana tuottamassa heitä ja heidän elämäänsä koskevaa tietoa.

Tieteen tekeminen ja tulokset kuvaavat tiedettä, mutta taustalla olevia syvällisempiä tietenteoreettisia kysymyksiäkin on syytä miettiä. Gert Biestan (2011) katsaus anglo-amerikkalaisen ja eurooppalaisen kasvatustieteen erilaisista tieteenfilosofisista lähtökohdista rohkaisee miettimään myös varhaiskasvatuksen tutkimuksen ja varhaiskasvatustieteen perustoja. Biestan (2011, 188–189) näkemyksen mukaan anglo-amerikkalainen kasvatustiede on syntynyt opettajankoulutuksen kontekstissa ja on siksi vahvassa yhteydessä kouluopetukseen, kun sen sijaan eurooppalaisen kasvatustieteen perinne kumpuaa laajemmista ihmisyyden (*Menschwerdung*) kysymyksistä. Nämä kaksi erilaista lähtökohtaa suuntaavat tutkimuksen kohteita eri tavalla. Myös Suomessa yleinen kasvatustiede ja sen kehittyminen ovat tiiviissä kytköksessä opettajankoulutukseen (Rinne ym. 2015, 70). Tästä syystä kasvatustieteellisen tutkimuksen intressit eivät ole ulottuneet varhaiskasvatuksen alueelle, vaan ovat kohdistuneet perusopetukseen. Myös varhaiskasvatustieteen kohdalla voidaan todeta, että luultavasti kytkös lastentarhanopettajakoulutukseen on kohdistanut tutkimusta nimenomaan varhaiskasvatuksen käytäntöihin, päiväkoteihin ja ammatillisuuteen. Sen sijaan filosofis-tieteelliset ja teoreettiset aiheet ovat jääneet vähäisiksi.

Olisi tärkeää tehdä perustutkimusta, joka jäsentäisi varhaiskasvatuksen teoreettista perustaa tieteenalan omilla ehdoilla, ei vain soveltaen muiden tieteenalojen teorianmuodostusta. Biesta (2011, 189–190) esittääkin, että anglo-amerikkalainen kasvatustutkimus ottaa itsestään selväksi lähtökohdakseen sen, että kasvatustiede hyödyntää muiden tieteiden kuten psykologian, sosiologian, historian ja filosofian teorioita. Eurooppalaisessa kasvatusteoriaperinteessä ajatellaan sen sijaan, että kasvatustieteellä tulee olla oma teoriansa. Biesta perustelee tätä sillä, että ilman omaa teoriaa ei tiede voi saavuttaa tieteen omaa todellisuutta ja kasvatustieteellisiä tutkimuskysymyksiä. Ilman omaa teoriaa kasvatustieteessä kysytään psykologisia, sosiologisia, historiallisia ja filosofisia kysymyksiä. On innoittavaa ajatella, että myös varhaiskasvatustiede voisi huolellisen kumuloituvan (perus)tutkimuksen avulla tuottaa omanlaiset teoreettiset lähtökohtansa ja omat tutkimuskohteensa. Biesta selvittää pohdintaansa vielä sanomalla, että kasvatustieteilijöillä täytyy olla oma teoriansa pystyäk-

seen tunnistamaan oman tutkimuksensa kohteet.

Yhteiskunnan kehityksen huomioiden varhaiskasvatuksen tutkimus herättää myös kysymyksiä. Samalla kun tutkimus on itsestään selvästi rajautunut varhaiskasvatuspalvelujärjestelmän sisälle, se on ikään kuin unohtanut tai jättänyt huomiotta sen, että varhaiskasvatuspalvelujen järjestelmä muuttuu ja sen toiminnan ehdot muuttuvat. Näitä muutoksia on otettu tutkimuksen kohteeksi siten kuin ne ovat olennaisia päiväkodeissa (esimerkiksi johtajuuden muutos). Tällä hetkellä tutkimuksen haasteena on kuitenkin pohtia uudelleen, mitä kaikkea varhaiskasvatuksen tutkimuksen on tärkeä ottaa kohteekseen ja mistä kaikesta meillä itse asiassa on tiedontarvetta.

Viitteet

- [1] Mainitut lehdet eivät ole Elektra-tietokannassa, mutta ne on listattu julkaisufoorumissa tasolle yksi ja niissä on ilmestynyt varhaiskasvatukseen kytkeytyvää tutkimusta. Janusta julkaisevat Sosiaalipoliittinen yhdistys ja Sosiaalityön tutkimuksen seura. NMI-Bulletin on oppimisen ja oppimisvaikeuksien suomenkielinen erityislehti, ja se on perustettu 1990. Varhaiskasvatuksen tiedelehti (JECER) on vuodesta 2012 Suomessa ilmestynyt vertaisarvioitu jurnaali, joka julkaisee sekä englanninkielisiä että suomenkielisiä artikkeleita.

Lähteet

- Biesta, Gert 2011. Disciplines and theory in the academic study of education: a comparative analysis of the Anglo-American and Continental construction of the field. *Pedagogy, Culture & Society* 19 (2), 175–192.
- Hujala, Eeva 2007. Varhaiskasvatustiede varhaispedagogiikan suuntaajana. *Kasvatus* 38 (1), 51–58.
- Husa, Sari & Kinos, Jarmo 2001. Akateemisen varhaiskasvatuksen muotoutuminen. *Kasvatustieteen tutkimuksia* 4. Helsinki: Suomen Kasvatustieteellinen Seura.
- Karila, Kirsti, Kinos, Jarmo & Virtanen, Jorma 2001. Varhaiskasvatus muuttuvassa yhteiskunnassa. Teoksessa Karila, Kirsti & Kinos, Jarmo & Virtanen, Jorma (toim.), *Varhaiskasvatuksen teoriasuuntauksia*. Jyväskylä: PS-kustannus, 13–24.
- Karila, Kirsti & Kinos, Jarmo & Niiranen, Pirkko & Virtanen, Jorma 2003. Varhaiskasvatuksen muotoutuminen lastentarhanopettajankoulutuksen opetussuunnitelmissa. *Kasvatus* 34 (2), 115–129.
- Mikkeli, Heikki & Pakkasvirta, Jussi 2007. Tieteiden välissä. Johdatus monitieteisyyteen, tieteidenvälisyyteen ja poikkitieteisyyteen. Helsinki: WSOY.
- Opetusministeriön asetus yliopistojen koulutusvastuun täsmentämisestä, yliopistojen koulutusohjelmista ja erikoistumiskoulutuksista 568/2005.
- Rinne, Risto & Kivirauma, Joel & Lehtinen, Erno 2015. Johdatus kasvatustieteisiin. Jyväskylä: PS-kustannus.

PsT Maarit Alasuutari työskentelee varhaiskasvatuksen professorina Jyväskylän yliopiston kasvatustieteiden laitoksella varhaiskasvatustieteen oppiaineessa.

KT Raija Raittila työskentelee lehtorina Jyväskylän yliopiston kasvatustieteiden laitoksella varhaiskasvatustieteen oppiaineessa.